

Рекомендована д.ф.н., професором З.М.Мнушко

УДК 615.322:615.214.24:339.13.017:613.73

МАРКЕТИНГОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОГО РИНКУ СЕДАТИВНИХ ЛІКАРСЬКИХ ЗАСОБІВ РОСЛИННОГО ПОХОДЖЕННЯ ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ У СПОРТИВНІЙ МЕДИЦИНІ

О.С.Шпичак

Національний фармацевтичний університет

Проведені маркетингові дослідження та проаналізовано асортиментну структуру седативних лікарських препаратів рослинного походження на основі трави меліси лікарської, шишок хмелю звичайного та суцвіть лаванди вузьколистої, представлених на вітчизняному фармацевтичному ринку. За результатами аналізу прайс-листів періоду 2010-2012 рр. вивчені показники, що характеризують кон'юнктуру ринку: пропозиції, товарний асортимент, динаміку цін та визначені коефіцієнти ліквідності, доступності, адекватності платоспроможності.

На теперішній день седативні лікарські засоби широко використовуються в практичній медицині для зняття психічної та психологічної напруги при різних невротичних патологічних станах [11, 18, 23, 24, 26]. Препарати даної групи регулюють вплив центральної нервової системи, підсилюючи процеси гальмування або знижуючи процеси збудження, усуваючи наслідки стресу [6, 15, 19, 22, 27].

До групи седативних лікарських засобів відносяться сполуки як синтетичного, так і природного походження, однак в основному перевага належить препаратам, створеним на основі лікарської рослинної сировини [2, 4, 7, 9, 14, 20, 25]. Крім того, психотропні препарати (антидепресанти, анксиолітики та седативні засоби) в більшості випадків необхідно приймати впродовж тривалого часу, тому велика увага приділяється їх доступності та нешкідливості [16].

На відміну від «класичних» транквілізаторів рослинні седативні лікарські засоби частіше за все мають статус препаратів безрецептурного відпуску. Вони є більш безпечними та доступними у порівнянні із синтетичними препаратами, добре переносяться хворими, не викликають серйозних побічних реакцій, не становлять небезпеки по відношенню до розвитку звикання, психофізіологічної і фізичної залежності, а головне не проявляють допінгового ефекту, що є важливим фактором для їх використання в практиці спортивної медицини [3, 13, 17].

Особливої актуальності набувають питання, що стосуються фізичного та психоемоційного перенавантаження та оптимізації процесу відновлення працездатності спортсменів у період підвищених нерво-психічних перезбуджень [12]. Тому створення лі-

карських препаратів природного та рослинного походження, що впливають на психоемоційні стани спортсменів, є важливим завданням спортивної медицини та фармації.

У сучасних літературних джерелах існують відомості про застосування деяких видів ефіроолійної лікарської рослинної сировини у складі фітопрепаратів, які не тільки усувають стрес при нервових перезбудженнях та депресіях, але й перешкоджають розвитку соматичної патології, викликаній різними психогенними факторами. Перспективною сировиною у цьому відношенні є рослини родини Губоцвітих (Lamiaceae) – меліса лікарська (*Melissa officinalis* L.), лаванда вузьколиста (*Lavandula angustifolia* Mill.) та Конопляних (Cannabaceae) – хміль звичайний (*Humulus Lupulus* L.) [10, 21].

Експериментальна частина

Метою даної роботи було проведення маркетингового аналізу асортименту лікарських засобів седативної дії рослинного походження, зокрема на основі трави меліси лікарської, шишок хмелю звичайного та суцвіть лаванди вузьколистої, представлених на фармацевтичному ринку України з метою подальшого обґрунтування складу та розробки технології природного комплексного лікарського препарату на основі вищеперерахованої рослинної сировини для застосування в спортивній медицині.

Об'єктом нашого дослідження виступила інформація щодо структури ринку седативних лікарських засобів на основі трави меліси, шишок хмелю та суцвіть лаванди, зареєстрованих в Україні, а також їх цінових (маркетингових) характеристик, представлених з 2010 по 2012 роки. В роботі були використані графічний та логічний методи.

Для вирішення поставленої мети нами було проведено дослідження кон'юнктури вітчизняного ринку седативних лікарських засобів на основі трави меліси, шишок хмелю та суцвіть лаванди. За результатами аналізу прайс-листів сервісної компанії «БадМ» у період з 2010 по 2012 рр. були вивчені показники, що характеризують пропозиції, товарний асортимент та динаміку цін на фармацевтичному ринку України.

Відповідно до міжнародної класифікаційної системи АТС седативні препарати на основі вищезазначеної сировини належать до групи лікарських засобів, які використовуються при захворюваннях ЦНС.

Інтерес становили препарати, які за даними АТС переважно відносяться до групи N05CM50** – комбіновані снодійні і седативні препарати [5].

Результати та їх обговорення

За даними «Державного реєстру лікарських засобів України» встановлено, що станом на 01.01.2013 р. на фармацевтичному ринку України зареєстровано 21 торгову назву комплексних седативних препаратів на основі меліси лікарської, хмелю звичайного – 25 назв та лаванди вузьколистої – 5 найменувань. Високий попит на вітчизняному ринку мають такі препарати, як «Ново-пасит», «Персен», «Фітосед», «Седасен», «Фітовент» та ін. Потреба у препаратах «Корвалол», «Седасен», «Релаксил», «Фітосед» практично повністю забезпечується за рахунок продукції вітчизняного виробництва.

Результати вивчення асортиментної структури седативних лікарських засобів свідчать про те, що серед іноземних країн-постачальників лідируючі позиції займають 18 фірм-виробників Німеччини («Dr. Willmar Schwabe GmbH&Co», «Queisser Pharma», «W. Spitzner Arzneimittelfabrik»), Іспанії («Bioserch»), Угорщини («Beres Pharma»), Швейцарії («Frutarom Switzerland Ltd»), Чеської Республіки («Dr. Mueller Pharma», «Leros», «Teva», «Avecs Pharmaceutical»), Польщі («Labofarm», «Herbapol», «Phytopharm Klenka»), Словенії («Sandoz», «Lek»), Австрії («Фармацойтіше Фабрік Монтавіт ГмБХ»), Сербії («Здравле АТ»), США («Unipharm Inc») (рис. 1-3).

Дані аналізу (рис. 1-3) свідчать про те, що частка вітчизняних виробників відповідно до іноземних для препаратів меліси лікарської становить 28,6% проти 71,4%, для препаратів хмелю звичайного – 76% проти 24%, а для препаратів лаванди вузьколистої – 20,0% проти 80,0%. Серед українських виробників у виробництві вищезазначених лікарських засобів значне місце посідають: ПАТ «Фармак», м. Київ, ПАТ «Київський вітамінний завод», м. Київ, СУП «Сперко Україна», м. Вінниця, ВАТ «Хімфармзавод «Червона Зірка», м. Харків. Фармацевтичний ринок іноземних виробників представлений оригінальними

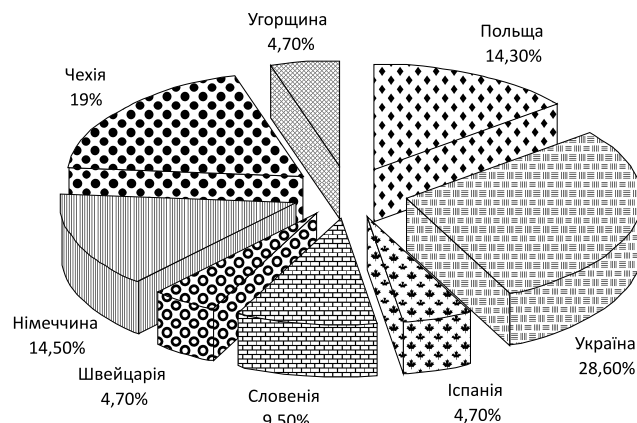

Рис. 1. Структура ринку седативних лікарських засобів на основі трави меліси лікарської залежно від країни-виробника.

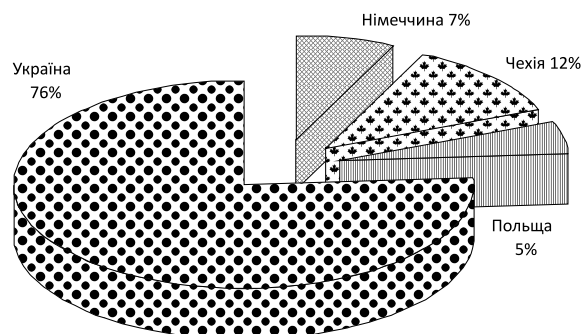

Рис. 2. Структура ринку седативних лікарських засобів на основі шишок хмелю звичайного залежно від країни-виробника.

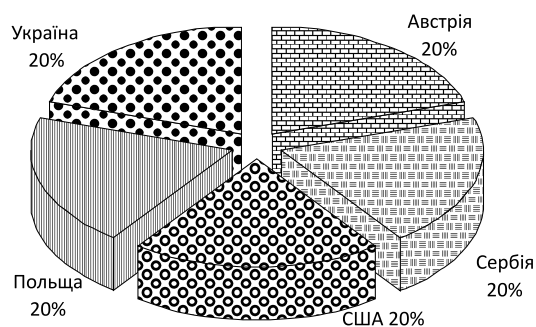

Рис. 3. Структура ринку седативних лікарських засобів на основі суцвіть лаванди вузьколистої залежно від країни-виробника.

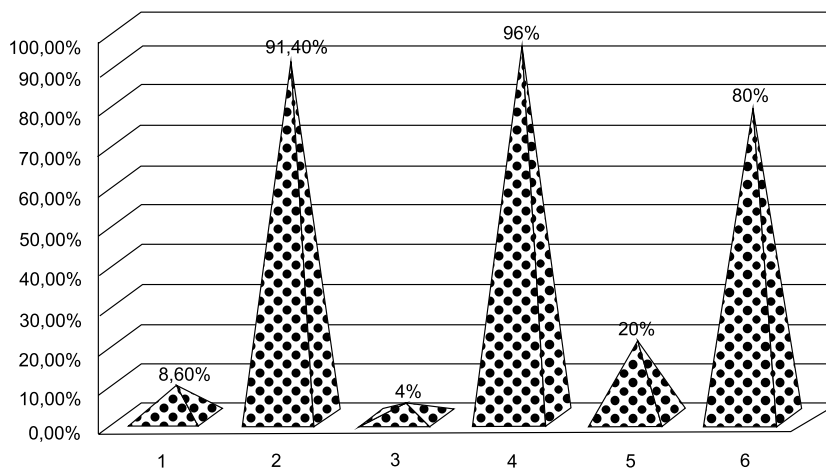

Рис. 4. Аналіз асортименту седативних препаратів на основі меліси лікарської, хмелю звичайного та лаванди вузьколистої з позицій інгредієнтів. 1 – Монопрепарати меліси лікарської. 2 – Комбіновані препарати меліси лікарської. 3 – Монопрепарати хмелю звичайного. 4 – Комбіновані препарати хмелю звичайного. 5 – Монопрепарати лаванди вузьколистої. 6 – Комбіновані препарати лаванди вузьколистої.

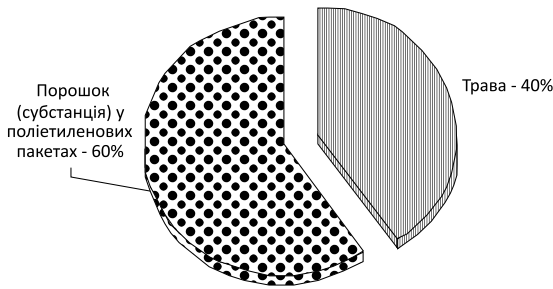

Рис. 5. Пропозиції лікарських форм монопрепаратів на основі меліси лікарської на фармацевтичному ринку України.

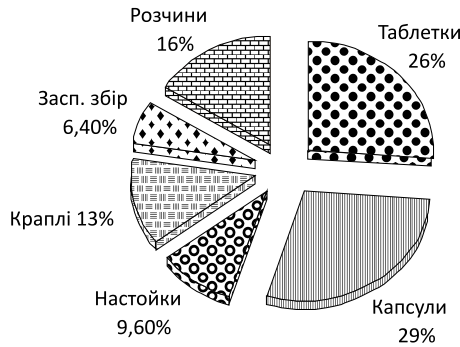

Рис. 6. Розподіл асортименту комбінованих препаратів на основі меліси лікарської за лікарськими формами на фармацевтичному ринку України.

ми препаратами: «Ново-Пасит», «Персен», «Дорміплант», заспокійливі збори, «Доппельгерц®», «Неврозал», «Фітовент», «Тавіпек» та ін.

Слід підкреслити, що у переліку зареєстрованих седативних препаратів на основі меліси, хмелю та лаванди монопрепарати становлять значно меншу частку, ніж комбіновані лікарські засоби (рис. 4).

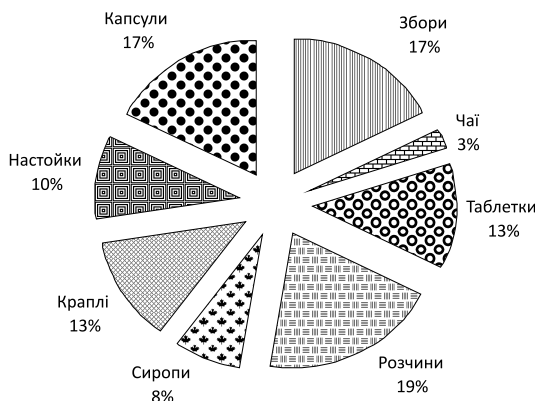

Рис. 7. Аналіз пропозицій лікарських форм препаратів на основі хмелю звичайного на фармацевтичному ринку України.

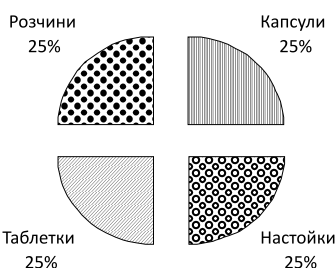

Рис. 8. Аналіз пропозицій лікарських форм препаратів на основі лаванди вузьколистої на фармацевтичному ринку України.

Перш за все це пов'язано з недостатньою ефективністю перших у низьких дозах, які були і традиційно залишаються прийнятними у медичній практиці на території колишніх радянських республік.

На фармацевтичному ринку України представлені седативні препарати пропонуються в різних лікарських формах, зокрема: краплі, таблетки, капсули, збори, розчини для внутрішнього застосування, настойки, чай, сиропи. Результати аналізу асортименту монопрепаратів та комбінованих лікарських засобів, представлених на рис. 5-8, вказують на розподіл препаратів за лікарською формою та видом лікарської рослинної сировини з урахуванням кількості пропозицій цієї форми на ринку.

Як видно з рис. 5, з числа монопрепаратів меліси лікарської найчастіше пропонуються порошки (субстанції) – 60%, а на другому місці трава – 40%. Необхідно також відзначити, що виробництво більшості седативних лікарських засобів на основі меліси лікарської дублюється фірмами-виробниками (наприклад, порошок випускають 4 виробники).

Серед зареєстрованих комбінованих препаратів у кількісному співвідношенні переважають тверді лікарські форми (капсули, таблетки, збори) – 61,4%, в той час як рідкі складають 38,6% (рис. 6). Перші мають перевагу через зручність застосування та точність дозування порівняно з рідкими лікарськими формами.

Одночасно значною мірою це домінування можна пояснити традиційною технологією переробки трави – отримання сухих екстрактів та лабільністю біологічно активних речовин меліси. Крім того, тверда лікарська форма (таблетка, капсула) забезпечує необхідний захист отриманого галенового напівпродукту меліси (екстракту) від вологи, світла, коливання температур та ін.

При вивченні пропозицій лікарських препаратів на основі шишок хмелю звичайного (рис. 7) можна зробити висновок, що їх кількість у рідких (розчини, краплі, настойки, сиропи, чай) і твердих (капсули, збори, таблетки) лікарських формах у цілому майже не відрізняються – по 52% і 48% відповідно.

Як видно з даних, наведених на рис. 8, пропозиції для препаратів на основі суцвіть лаванди вузьколистої у вигляді рідких (розчини, настойки) і твердих (капсули, таблетки) лікарських форм представлені рівномірно. Цей факт можна пояснити тим, що рідкі лікарські форми посідають на ринку значну частку завдяки високій біодоступності, а тверді – є зручними у застосуванні та точними у дозуванні.

На теперішній час відзначається чітка тенденція до підвищення ефективності седативної дії досліджених нами лікарських препаратів рослинного походження шляхом комбінації з іншими подібними за дією екстрактами («Ново-пасит», «Персен», «Седасен-форте», «Седофлор», «Нервосол-К»).

Одним з найважливіших елементів комплексу маркетингових досліджень є аналіз цінової політики. Нами було проведено дослідження цінової кон'юнктури зареєстрованих лікарських засобів на основі трави

меліси, шишок хмелю та суцвіть лаванди, визначені коефіцієнти ліквідності, доступності та адекватності платоспроможності з використанням даних прайс-листів виробників та посередників.

У ході експерименту було розраховано коефіцієнт ліквідності ціни, який відображає стан конкуренції фармацевтичного ринку України на конкретному сегменті в період аналізу (2010-2012 рр.) та певною мірою може характеризувати доступність лікарських засобів [1]. Необхідно відзначити, що для всіх досліджених препаратів коефіцієнт ліквідності ціни знаходився у межах від 0,05 до 0,5, що свідчить про коректність та етичність ціни по відношенню до споживача. При дослідженні також був проаналізований інтервал коливання коефіцієнта ліквідності у період 2010-2012 рр. За даними 2010 р. значення цього показника становило від 0,01 до 0,22, у 2011 р. – від 0,02 до 0,25, а у 2012 р. – коефіцієнт ліквідності варіював у межах від 0,08 до 0,47. Найбільше значення коефіцієнта ліквідності мали препарати іноземного виробництва («Ново-пасит», «Персен»), оскільки їх просування на ринку характеризується багаторівневими каналами розподілу.

На наступному етапі дослідження з метою визначення оцінки впливу платоспроможності хворого на величину попиту лікарських засобів нами був розрахований коефіцієнт адекватності платоспроможності, який характеризується співвідношенням між ціною препарату і платоспроможністю споживача [1]. В результаті було встановлено, що для проаналізованих препаратів показник даного коефіцієнта є значно нижчими (0,88%), що в свою чергу, забезпечує доступність препарату та гарантує його реалізацію в умовах низького платоспроможного попиту населення. Що ж стосується таких препаратів, як «Дорміплант», «Персен» та «Клімасед», то вони мають порівняно високий коефіцієнт адекватності платоспроможності (2010 р. – 0,19-1,65 (0,88%); 2011р. – 0,19-1,64 (0,87%); 2012 р. – 0,18-1,59 (0,90%)), що може свідчити про їх низький рівень реалізації серед населення.

Нами також був проведений аналіз цінової кон'юнктури седативних препаратів за показником доступності. Для досягнення гарантованої державою доступності лікарських препаратів цей показник повинен складати або бути більшим за одиницю [8]. В результаті аналізу було встановлено, що показник доступності для зареєстрованих препаратів седативної дії становив від 0,82 до 1,22 (2010 р. – 1,0-1,22; 2011 р. – 0,91-1,12; 2012 р. – 0,82-1,12). Зважаючи на те, що чим більше значення коефіцієнта, тим доступнішим для споживача є препарат на ринку, можна зробити висновок, що більшість досліджуваних седативних препаратів в установленій період аналізу була доступною для споживача. Найменшим значенням коефіцієнта доступності характеризувався препарат «Ново-пасит», для якого даний показник склав близько 0,9%. Таким чином, розбіжність препаратів як за ціною, так і за коефіцієнтами ліквідності, доступності та адекватності платоспроможності свідчить про неоднорідність і багатоплановість фармацевтичного ринку седативних лікарських засобів рослинного походження.

ВИСНОВКИ

1. Проведені маркетингові дослідження ринку седативних лікарських засобів рослинного походження на основі трави меліси лікарської, шишок хмелю звичайного та суцвіть лаванди вузьколистої.

2. Встановлено, що кількісне і якісне різномаяття їх сучасного асортименту представлено як препаратами закордонних фірм, так і вітчизняними виробниками.

3. Визначені низькі значення коефіцієнтів ліквідності та високі коефіцієнти адекватності платоспроможності для комбінованих імпортованих препаратів седативної дії, які вказують на перспективність і нагальну потребу переорієнтації вітчизняних виробників та створення і випуск відповідних лікарських засобів рослинного походження.

4. Встановлено, що високий відсоток кількості найменувань у складі нижчої цінової групи за проаналізований період (2010-2012 рр.) слід розглядати як позитивну соціально-економічну характеристику ринку седативних препаратів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневецька Л.І., Хохлова К.О. // *Клінічна фармація*. – 2010. – Т. 14, №2. – С. 27-30.
2. Вороб'єва О.В., Акарачкова Е.С. // *Фарматека*. – 2007. – №7. – С. 47-50.
3. Голубєва М.Г. // *Педагогіка, психологія і медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. – 2009. – №9. – С. 32-35.
4. Казакова С.Є., Лін'юв О.М., Костиця О.В., Букушин Є.М. // *Укр. мед. альманах*. – 2009. – Т. 12, №3. – С. 74-77.
5. *Компендіум 2011 – лекарственные препараты / Под ред. В.Н.Коваленко, А.П.Викторова*. – К.: Морион, 2011. – 2320 с.
6. *Машковский М.Д. Лекарственные средства*. – 15-е изд., перераб., испр. и доп. – М.: Новая волна, 2008. – 1206 с.
7. Мнушко З.М., Левченко І.П., Ольховська А.Б. // *Перспективи створення в Україні лікарських препаратів різної спрямованості дії: матер. Всеукр. наук.-практ. семінару, м. Харків, 26 листоп. 2004 р.* – Х.: Вид-во НФаУ, 2004. – С. 318-321.
8. Мнушко З.М., Тіманюк І.В. // *Вісник фармації*. – 2007. – №1 (49). – С. 52-58.

9. Мнушко З.Н., Ольховская А.Б., Левченко И.П. // *Провизор*. – 2005. – №23. – С. 14-16.
10. Назаренко Л.Т., Бугаенко Л.А. *Эфиромасличные, пряноароматические и лекарственные растения*. – Симферополь: Таврия, 2003. – 202 с.
11. Подкорытов В.С., Чайка Ю.Ю. *Депрессии. Современная терапия*. – Х.: Торнадо, 2003. – 352 с.
12. Сейфулла Р., Орджоникидзе З., Куликова Е. и др. // *Наука в олимпийском спорте*. – 2006. – №2. – С. 12-21.
13. Турищев С.Н. *Современная фитотерапия*. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 448 с.
14. Anderson G.D., Elmer G.W., Kantor E.D. et al. // *Phytother Res*. – 2005. – Sept., №19 (9). – P. 801-803.
15. Briley M. // *Hum. Psychopharmacol*. – 2004. – Vol. 19, №1. – P. 21-25.
16. Das-Munshi J., Goldberg D., Bebbington P.E. et al. // *The British J. of Psychiatry*. – 2008. – Vol. 192. – P. 171-177.
17. Degner D., Grohmann R., Kropp S. et al. // *Pharmacopsychiatry*. – 2004. – Vol. 37, Suppl. 1. – P. 39-45.
18. Fang X.Sh., Hao J.F., Zhou H.Y. et al. // *Phytomedicine*. – 2010. – Vol. 17. – P. 75-80.
19. Günaydin R., Göksel Karatepe A., Ceşmeli N. et al. // *Clin. Rheumatol*. – 2009. – Vol. 28, №9. – P. 1045-1051.
20. *Herbal Drugs and Phytopharmaceuticals* / Ed. N.G.Bisset, M.Wichtl. – 2nd ed. – Stuttgart: Medpharm GmbH Scientific Publishers, 2001. – 218 p.
21. Heuberger E., Redhammer S., Buchbauer G. // *Neuropsychopharmacol*. – 2004. – Vol. 29. – P. 1925-1932.
22. Kroenke K., Krebs E.E., Bair M.J. // *Gen. Hosp. Psychiatry*. – 2009. – Vol. 31, №3. – P. 206-219.
23. Pelissolo A. // *Presse Med*. – 2009. – Vol. 38, №3. – P. 385-391.
24. Robinson M.J., Edwards S.E., Iyengar S. et al. // *Front Biosci*. – 2009. – Vol. 14. – P. 5031-5051.
25. Schwarz M.J., Ackenheil M. // *Dialogues in Clin. Neurosci*. – 2002. – Vol. 4, №1. – P. 21-29.
26. Strigo I.A., Simmons A.N., Matthews S.C. et al. // *Arch. Gen. Psychiatry*. – 2008. – Vol. 65, №11. – P. 1275-1284.
27. Trevena L. // *ACP J. Club*. – 2004. – №141 (1). – P. 114-116.

УДК 615.322:615.214.24:339.13.017:613.73

МАРКЕТИНГОВЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА СЕДАТИВНЫХ ЛЕКАРСТВЕННЫХ СРЕДСТВ РАСТИТЕЛЬНОГО ПРОИСХОЖДЕНИЯ ДЛЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В СПОРТИВНОЙ МЕДИЦИНЕ

О.С.Шпичак

Проведены маркетинговые исследования и проанализирована ассортиментная структура седативных лекарственных препаратов на основе травы мелиссы лекарственной, шишек хмеля обыкновенного и цветков лаванды узколистной, представленных на отечественном фармацевтическом рынке. По результатам анализа прайс-листов периода 2010-2012 гг. изучены показатели, характеризующие конъюнктуру рынка: предложения, товарный ассортимент, динамика цен и определены коэффициенты ликвидности, доступности, адекватности платежеспособности.

UDC 615.322:615.214.24:339.13.017:613.73

MARKETING RESEARCH OF THE PHARMACEUTICAL MARKET OF SEDATIVE MEDICINES OF HERBAL ORIGIN FOR USING IN SPORT MEDICINE

O.S.Shpychak

Marketing research has been carried out and the structure of the sedative medicines assortment on the basis of melissa herb, strobile hops and lavender flowers presented at the Ukrainian pharmaceutical market has been analyzed. According to the analysis of price lists for the period of 2010-2012 the parameters characterizing the market conjuncture such as offers, the product assortment and the price dynamics have been studied and the coefficients of liquidity, accessibility, adequacy of the payment ability have been determined.